

OILADA HUQUQIY TARBIIYANI SHAKLLANTIRISH

Alqosimov Ne'matjon Kozimjon o'g'li¹

¹Andijon viloyati Yuridik texnikumi

Sud huquqiy faoliyat, 115 ch guruh o'quvchisi

Nosirova Dilfuza Nabiyevna²

²Andijon viloyati Yuridik texnikumi

ingliz tili fani o'qituvchisi

3 chi darajali yurist

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7091409>

Shaxsning rivojlanishiga ko'plab omillar va institutlar ta'sir qiladi, lekin oila birinchi navbatda shaxsni huquqiy, ijtimoiy, fuqarolik jihatdan shakllantirish va tarbiyalashda ishtirok etadi.

Tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiylashuv jarayoni aynan oilada sodir bo'lishi adabiyotlarda qayta-qayta ta'kidlangan. Shaxsni shakllantirishning birlamchi omillari: oiladagi axloqiy muhit, ijtimoiy munosabatlar, oilaviy qadriyatlar tizimi, axloqiy ideallar, oilaviy an'analar madaniyati. Shubhasiz, ular qonuniy ahamiyatga ega bo'lgan xatti-harakatlarga ham ta'sir qiladi.

Ilmiy fikr adolatlidir, unga ko'ra shaxs va jamiyatning psixologik uyg'unlashuvi, insonning ijtimoiy muhitga muvaffaqiyatli moslashishi huquqiy uyg'unlik, shaxs va jamiyat, uning tuzilmalari o'rtasidagi muvaffaqiyatli o'zaro munosabatlarning hal qiluvchi shartidir. Shu munosabat bilan oilaning ijtimoiy va ma'naviy institut sifatidagi rolini ortiqcha baholab bo'lmaydi.

Shunday qilib, bolalar va o'smirlarning huquqiy tarbiyasi. Bu so'zlardan qonunning qat'iyligi, tajribali o'qituvchilarning donoligi, voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha inspektorlarning xolisligi mujassam. Ehtimol, shuning uchun ko'pchilik ota-onalar farzandlarining huquqiy tarbiyasi bilan maktab o'qituvchilari shug'ullanishi kerak, deb hisoblashadi. Aslida, bu katta xato. Huquqiy tarbiyaning asoslari oilada, bolaning eng erta yoshida yaratilishi kerak. Keyin esa, bolalarning huquq va majburiyatlari, qonunlarning adolatliligi to'g'risidagi bilimlar, bog'cha tarbiyachilari, maktab o'qituvchilari, kollej va oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari ana shu poydevorga g'isht-g'isht qo'yadi. Shu bilan birga, ota-onalar kuzatuvchiga aylanmaydilar, ular yaqin va umumiy ta'lim jarayonida. Bu erda oila va maktab hamkorligi o'ynaydi. Ota-onalar bolaning qilmishlarini uning huzurida himoya qilib, oqlaganlarida, ularning muammolariga aybdorlarni qidirib topsalar, o'qituvchilarni o'z farzandlarining xizmatlarini qadrlamaydigan dushman sifatida ko'rsalar, muammo yuzaga keladi.

Bola huquqlarini ta'minlashda uning oilasi muhim rol o'ynaydi, har bir oilada individual oilaviy muhit yaratiladi va bolalarni tarbiyalash usuli tanlanadi.

Ota-onalarning pedagogik qarashlari ularning hayot istiqbollari, bolalarning kelajagi va bu maqsadlarga erishish uchun nima zarurligi haqidagi g'oyalari bilan bog'liq. Oilada bola o'zining birinchi individual ko'nikmalarini oladi va ularni boshqa odamlar bilan munosabatlari orqali amalda qo'llaydi, kundalik muloqotning turli vaziyatlarida uning xatti-harakatlarini tartibga soluvchi me'yor va qoidalarni o'rganadi.

Oila insonning ma'naviy ta'sirini butun umri davomida his qiladigan yagona tarbiya muassasasidir. Oilada tarbiya jarayonida bolalarda xulq-atvor ko'nikmalari shakllanadi, uni baholash mezonlarini o'rganadi, nima yaxshi va nima yomon, ruxsat etiladi va nima taqiqlanadi, nima haqida tasavvur hosil qiladi. Nima adolatli va adolatsiz Shuning uchun bolaning ota-onasi o'sib borayotgan bolaning shaxsini shakllantirishning asosi qonunga, huquqlarga hurmat bilan munosabatda bo'lishni ta'minlashga intilishi kerak.

Zamonaviy tsivilizatsiya, uning gumanistik asoslari bugungi kunda umuminsoniy xususiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, bolalar qurboni bo'ladigan mahrumlik va zo'ravonlik omillarining sezilarli soni ma'lum. Shuning uchun har bir ota-ona oila va bolaning huquqlarini belgilovchi xalqaro hujjatlarni bilishi kerak. Bolaning huquqlari va qadr-qimmati xalqaro va O'zbekiston qonunchiligi bilan himoya qilinadi. Bola huquqlarini xalqaro himoya qilish bilan shug'ullanuvchi BMT Bolalar jamg'armasi - UNICEF tomonidan quyidagi hujjatlar ishlab chiqilgan: • Bola huquqlari to'g'risidagi deklaratsiya (1923 yil) • Bola huquqlari to'g'risidagi BMT konventsiyasi (1989 yil) • Jahon. Bolalarning omon qolishi, himoyasi va rivojlanishini ta'minlash to'g'risidagi deklaratsiya (1990 G.)

Konventsiyada bola quyidagi huquqlarga ega ekanligi ta'kidlangan: • qobiliyat va iste'dodlarni rivojlantirish uchun sharoit yaratish; • ta'lim olish; • o'yinlarda, madaniy, ijodiy, ko'ngilochar tadbirlarda ishtirok etish. Bolaning fikrini, qarashlarini, shaxsiyatini hurmat qilish nafaqat umuminsoniy madaniyat normasi, balki huquq normasi ham bo'lishi kerak. Konventsiyaning eng muhim talablaridan biri bolalarda sha'n va qadr-qimmat tuyg'ularini rivojlantirish va mustahkamlashdan iborat. Bola huquqlari to'g'risidagi asosiy hujjat - Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyada bolalarning asosiy huquqlari batafsil sanab o'tilgan, ota-onalarning mas'uliyati ko'rsatilgan. Ota-onalar bolaning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlarni ta'minlashlari, ko'rsatmalar berishlari va Konventsiya tomonidan tan olingan huquqlardan foydalanishga rahbarlik qilishlari kerak (5-modda).

O'zbekistonda bolalarning ahvolini, ota-onalarning tarbiyaviy vazifalarini, bola shaxsini shakllantirishda oilaning rolini tartibga soluvchi me'yoriy-huquqiy

hujjatlar ushbu jahon hujjatlariga to'liq mos keladi. Oila davlat himoyasida bo'lib, u ta'lim muassasalari tarmog'ini tashkil etish va rivojlantirish, bola tug'ilishi munosabati bilan nafaqalar to'lash, unga g'amxo'rlik qilish, ko'p bolali oilalarga nafaqa va nafaqalar berish, o'quv muassasalari tarmog'ini yaratish va rivojlantirish yo'li bilan g'amxo'rlik qiladi. ta'lim va tibbiy yordam ko'rsatish, shuningdek, oilaga boshqa turdagi imtiyozlar va yordam berish orqali.

Davlat ta'lim tizimi fuqarolarning umumiy ta'lim va kasb-hunar tayyorgarligini, ularning ma'naviy va jismoniy kamolotini ta'minlaydi. Konstitutsiyamiz davlat mablag'larini majburiyatini yuklaydi. Oila iste'moli haqida g'amxo'rlik qilishda ota-onalarga katta yordam ko'rsatish farzand tarbiyasi bilan ta'minlanadi, har kimga kafolatlar beriladi. ularni mehnatga jalb qilish va bepul ta'lim olish uchun bolaning huquqlarini umumiy himoya qilish bo'yicha davlat choralari.

Shunday qilib, oila bola shaxsini ma'naviy-axloqiy shakllantirishning eng muhim muhiti va nafaqat aholining ijtimoiy ko'payishiga, balki asosiy ta'lim muassasasi bo'lgan, shunday bo'ladi va shunday bo'lib qoladi, ma'lum bir turmush tarzini qayta tiklash uchun ham. Ijtimoiy munosabatlarning rivojlanishi, urbanizatsiya va ilmiy-texnika taraqqiyotining ta'siri oila pedagogikasining farzand tarbiyasidagi rolining ma'lum darajada torayib ketishiga olib keldi. Biroq, tarbiyaviy funktsiyaning torayishi hech qanday holatda shaxsning shakllanishida oilaning hukmronligini yo'qotishiga olib kelmadi.

Yuqoridagilarni tahlil qilib, shuni aytishimiz mumkinki, oila bolalarni ijtimoiylashtirishning birinchi va eng muhim instituti, ota-onalar esa birinchi o'qituvchilar bo'lib, ular o'zlarining bilimlari, qadriyatlari va xatti-harakatlari bilan bolaning shaxsiyatini rivojlantirishga ta'sir qiladilar. Oila axloq-odob, insoniyat jamiyati hayotini tartibga soluvchi qonun-qoidalarni amalga o'zlashtirish va umuman, bo'lajak fuqaroning huquqiy tarbiyasi amalga oshiriladigan muhitdir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, oilada bolalarning huquqiy tarbiyasi ular Qonun moddalari bilan tanishishdan ancha oldin boshlanadi. Va eng muhimi bu Qonunni tushunish va o'rganishdir. Aynan shu bilim insonga o'ziga ishonch va o'z xavfsizligi hissini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://lex.uz/ru/docs/-4149765> [Jamiyatda Huquqiy Ong va Huquqiy Madaniyatni Yuksaltirish Tizimini Tubdan Takomillashtirish To'g'risida]

2. Вологина Т. В. (2020) Правовое воспитание и роль семьи в процессе социализации и формирования норм поведения. Общество и право.
3. Дилфуза Хабибуллаевна Усманова, Гулирано Абиддиновна Асқархужаева ОИЛАНИНГ ЖАМИЯТДА ТУТГАН ЎРНИ ВА ВАЗИФАЛАРИ // Scientific progress. 2021. №7. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/oilaning-zhamiyatda-tutgan-rni-va-vazifalari>